

POLICY BRIEFS MACEDONIA

Konrad
Adenauer
Stiftung

Февруари 2015

www.kas.de/mazedonien

ВЛИЈАНИЕТО НА ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВРЗ ИНСТИТУЦИИТЕ И ПОЛИТИКАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во овој труд се анализира влијанието на верските заедници врз државните институции и политиката во РМ, при што се заклучува дека поставената основа, со која се гарантира можноста за влијание на верските заедници врз институциите и политиката, е потребно и понатаму да се развива, особено во насока на должноста на нашата држава од неутрални позиции да им обезбедува еднакви шанси на сите, секако, водејќи сметка и за државотворните аспекти на таквите правни решенија во однос на степенот на учеството на различните верски организации во градењето на РМ.

доц. д-р Александар Спасеновски
Правен факултет „Јустинијан Први“
Универзитет „Свети Кирил и Методиј“

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

1. РМ – Република Македонија
2. СКМ – Сојуз на комунистите на Македонија
3. СРМ – Социјалистичка Република Македонија
4. СКЈ – Сојуз на комунистите на Југославија
5. СФРЈ – Социјалистичка Федеративна Република Југославија
6. ОН – Обединети нации
7. МПЦ – Македонска православна црква – Охридска архиепископија
8. ИВЗ – Исламска верска заедница
9. КЦ – Католичка црква
10. ЕМЦ – Евангелско-методистичка црква
11. ЕЗ – Еврејска заедница
12. ПОА – Православна охридска архиепископија

ПРЕДГОВОР

Во демократските држави слично како што институциите преземаат чекори од доменот на религиите, исто така, природно, присутни се и обратните форми на влијание на верските заедници врз државните институции.

Исправена пред целта да вообличи автентичен модел на релации со верските заедници, РМ мора да го заокружи системот на соодветните протоколи во согласност со кои ќе се остваруваат релациите помеѓу државните и верските институции, имајќи ги предвид високите демократски стандарди на развиените европски држави.

Овој труд е продолжение на истражувањата на македонскиот модел на секуларизам, поддржани од претставништвото на Фондацијата „Конрад Аденауер“ во Скопје. Консеквентно на првиот policy brief со наслов: **„Политичките партии и границите на секуларизмот во РМ“**, во кој се расветлува влијанието на државата и партиите врз работата на верските заедници, во овој труд поблиску се дефинира обратниот процес – **влијанието на верските организации врз државните институции и политиката во РМ**. Оваа цел се постигнува преку анализа на соодветните теоретски и компаративни модели, при што, на така поставената основа, следува соодветен правно-политиколошки осврт на ова прашање во РМ.

Авторот,
Скопје, февруари 2015

ВОВЕДНИ НАПОМЕНИ

Во текот на човековата историја правниот и религискиот систем се наоѓале во дивергентен однос, кој се движел во распон од судир преку меѓусебен натпревар сè до заемна соработка, односно поклопување.¹ Последното во теоријата почнува изразено да се забележува по појавата на Римското Царство.² Така, иако во Стариот Завет на Светото писмо (Библијата)³ е одредено дека кралевите мораат да им се покоруваат на верските лица, христијанството во споменатата епоха многу брзо се приспособува на вака утврдениот почетен однос, заменувајќи ја првичната конфронтација со државната власт со концепт на заемна соработка, односно со инхерентна компромисност во согласност со синтагмата **на Бога Божјото, а на цезарот царското**.⁴ Во оваа смисла, во подоцнежните епохи од развојот на човековата историја се познати и други примери кога кралевите биле крунисувани од страна на верските поглавари (на овој начин првите го стекнувале својот правен легитимитет да управуваат со државите, н.з.), како и обратни примери на влијанија на државните власти врз изборот на лицата што управувале со верските организации.⁵

За разлика од минатото, денешните односи на верските организации со државата се одвиваат во сосема нови околности кои суштински ги менуваат условите на дијалогот и карактерот на меѓусебните релации.⁶ Таквите нови околности се огледаат и во фактот според кој **моќта, односно власта која може да се (зло) употреби против останатите верски организации некогаш била во рацете на верските организации, додека денес таа е во рацете на секуларните (лаички) власти**.⁷ Оттаму, сосема разбирливо, **во минатото главната преокупација на мислителите била како да се осигура непречениот развој на државата од напасната верска организација која се мешала во нејзините надлежности, додека денес современата држава е обично таа која претставува потенцијална опасност за верските и останатите права на своите граѓани и верски групи**.⁸ На темелот на споменатото се забележителни и поинакви процеси на доброволно повлекување на државата од доктринарните и извршните работи на верските организации, при што ваквиот феномен делумно може да се објасни и со трансформацијата на религиите од кохерентни верски движења потенцијално опасни по легитимитетот на државата во, сега, многу помалубројни интересни групи кои имаат, пред

¹ Види David Little, *Religion, Conflict and Peace*, Case Western Journal of International Law бр.: 95, 2006, стр.: 95-103.

² Види Christopher S. Mackay, *Ancient Rome: A Military and Political History*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

³ *Свето писмо на Стариот и Новиот Завет (Библија)*, Свет архиерејски синод на Македонската православна црква, Библиско здружение на Република Македонија, ревидирано издание, 2006.

⁴ Види Ahmet Alibašić, *Modeli uređenja odnosa između države i vjerskih zajednica u Evropi i SAD i njihove konsekvence*, Glasnik Rijaseta IZ, LXIV: 9-10, 2002, стр.: 917-930.

⁵ Види John Witte Jr. и Frank S. Alexander, *The Teachings of Modern Orthodox Christianity on Law, Politics, and Human Nature*, Columbia University Press.

⁶ Види Jonathan Fox, *World Separation of Religion and State Into the 21st Century*, Comparative Political Studies бр.: 35, јуни 2006, стр.: 537-569.

⁷ Види Ahmet Alibašić, *Modeli uređenja odnosa između države i vjerskih zajednica u Evropi i SAD i njihove konsekvence*, op.cit.

⁸ Види Judd Birdsall, *Divine Roots of Human Rights*, The Review of Faith & International Affairs, зима 2005-2006, стр.: 53-56 и Ahmet Alibašić, *Modeli uređenja odnosa između države i vjerskih zajednica u Evropi i SAD i njihove konsekvence*, op.cit.

сè, морална агенда.⁹ Исто така, регулирањето на активноста на верските организации некогаш било резултат и на настојувањата на државата да им ги наметне на поданиците сопствените верски убедувања, да изврши прераспределба на ресурсите во општеството или да ја осуети активноста на верските организации во нивниот евентуален обид да ја доведат во прашање стабилноста на постојниот правен поредок, додека **денес мноштвото правни правила претставуваат одговор на демократската држава на иницијативите на верските организации кои настојуваат да осигураат средства за сопствената активност во услови на сè помал интерес за религијата од страна на граѓаните што резултира и со намалување на бројот на членството.**¹⁰

Основата на денешниот демократски карактер на релациите на верските заедници и државните институции се поврзува со појавата и растот на претставничката демократија.¹¹ На овој процес му претходи периодот на развојот на модерната уставност кој започнува во САД, а преку Франција се распространува и на остатокот од државите на европскиот континент и во светот.¹² Денес во уставите на демократските држави постои шареноликост во регулирањето на односите помеѓу државата и религиите. Уставните одредби на државите се движат од воопштени гаранции за недискриминација, за одвоеност на религиите од државата, како и за начелни гаранции за слободата на вероисповед, каков што е случајот со **Уставот на Француската Република**,¹³ сè до определување обемни и детални регулативи, каков што е примерот со **Уставот на Кралството Шпанија**.¹⁴ Во оваа насока, интересен е податокот дека, на пример, во **Уставот на Швајцарската Конфедерација**, се констатира дека „**Уставот се донесува во името на Бог сесилниот**“¹⁵ или **Уставот на Сојузна Република Германија** дека тоа се чини „**во склад со одговорноста кон Бога**“.¹⁶ Консеквентно на споменатата шареноликост, Уставот на Шпанија ја обврзува државата да одржува посебни односи со Католичката црква и останатите конфесии,¹⁷ додека Уставот на Германија ја пропишува обврската за изучување на веронауката како наставен предмет.¹⁸ **Уставот на Грција**, пак, недвосмислено го утврдува постоењето на православното христијанство како официјална вероисповед на државата,¹⁹ додека во **Република Италија**,²⁰ наспроти формално прокламираната еднаквост на конфесиите, фактички односите со Светата столица се поставени на повисоко ниво.²¹

⁹ Ibid.

¹⁰ John G. Francis, *The Evolving Regulatory Structure of European Church-State Relationships*, Journal of Church and State, бр.: 4, 1992, стр.: 78.

¹¹ Види Rik Torfs, Rule of Law and the Management of Religious Affairs?, Conference: "Law and Religion in Transitional Societies", Norway, 2006 и Richard Cimino и Christopher Smith, *Secular Humanism and Atheism beyond Progressive Secularism*, Sociology of Religion бр.: 4, стр.: 407-424.

¹² Види Louis Henkin, *Religion and the Constitution*, Jewish Social Studies, Annual Conference Report, 1985, стр.: 325-328.

¹³ *Устав на Република Франција* (assemblee-nationale.fr), 10.6.2012.

¹⁴ *Устав на Шпанија* (congreso.es), 10.6.2012.

¹⁵ *Устав на Швајцарија* (admin.ch), 10.6.2012.

¹⁶ *Основен закон на Сојузна Република Германија* (bundestag.de), 10.6.2012.

¹⁷ *Устав на Шпанија*, op.cit.

¹⁸ *Основен закон на Сојузна Република Германија*, op.cit.

¹⁹ *Устав на Грција* (hellenicparliament.gr), 14.5.2012.

²⁰ *Устав на Италија* (senato.it), 10.6.2012.

²¹ Види A. Raymond Randolph, *Spreading Democracy*, Northwestern University Law Review бр.: 1, 2008, стр.: 431-432

Имајќи го предвид погоре споменатото, се надоврзува и науката чија природа е да ги анализира овие процеси правејќи одредени воопштувања преку вообличување на соодветни дефиниции, класификации и категоризации.

Според најголем дел од теоретичарите што се занимаваат со овие прашања,²² постојат четири модели на односи помеѓу државата и религиите:

- ❖ **Прво**, модел на преминација на религискиот систем наспроти уставно-правниот систем, кој **се нарекува теократија**;
- ❖ **Второ**, модел на преминација на уставно-правниот систем наспроти религискиот систем кој е типичен, на пример, за комунистичките држави, а кој најчесто **се нарекува антитеизам**;
- ❖ **Трето**, модел на привилегиран статус (соработка) на одреден религиски систем во рамките на воспоставениот уставно-правен систем на една држава, кој во теоријата **се нарекува модел на државна религија**, како и
- ❖ **Четврто**, модел на уставна, како и на доброволна одвоеност на уставно-правниот систем од религискиот систем, кој **се нарекува секуларизам**.

Во секој случај, независно од карактерот на категоризацијата, **почетокот на секој од моделите е поклопувањето на уставно-правниот систем со религискиот систем, кој се нарекува теократијата, додека крајот се сведува на судирот помеѓу уставно-правниот систем, односно државната политика со конкретниот религиски систем, кој се нарекува антитеизам. Во средината, пак, се наоѓаат модели кои претставуваат комплот помеѓу карактеристиките на едниот и на другиот облик.**

Денес, **во демократските држави најприсутни се последните два модела на релации помеѓу државните институции и религиите.** Во оваа смисла, моделот на државна религија е карактеристичен за скандинавските држави **преку примерот со Лутеранската црква, за Обединетото Кралство преку примерот со Англиканската црква, како и за Република Грција преку примерот со Православната црква.** Од друга страна, пак, моделот на одвоеност на државата од религиите (секуларизмот), е карактеристичен за **остатокот од европските држави, како што е случајот со Франција или на американскиот континент со САД.** Во секој случај, дали државата ќе ја земе односната верска заедница под своја закрила (модел на државна религија) или ќе ја оддалечи од себе (модел на секуларизам) не зависи од конкретната мнозинска религија или од државното уредување, туку тоа е условено најмногу од историски причини поврзани со улогата на односната верска заедница во вообличувањето на државноста на конкретната нација.

Имајќи ги предвид европските искуства, РМ имплементира автентичен модел на секуларизам.²³ **Македонскиот модел на односи со верските организации е сместен некаде на средината помеѓу моделот на државна религија и моделот на секуларизам, бидејќи во историско-државотворна и симболич-**

²² Види Irving Brant, Madison: *On the Separation of Church and State*, William and Mary Quarterly бр.: 8, 1951; Patrick J. Buchanan, *State Religion*, The American Conservative, 2007, стр.: 12-16.

²³ Види *Политичките партии и границите на секуларизмот во Република Македонија*, Фондација „Конрад Аденауер“, Policy Brief, Скопје, 2014.

ка смисла МПЦ е издвоена наспроти останатите верски организации, но, сепак, основниот корпус на права, како и гаранциите на слободата на вероисповед се на ниво на демократските стандарди на развиениот свет.²⁴

1. ВЛИЈАНИЕТО НА ВЕРСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ ВРЗ ИНСТИТУЦИИТЕ И ПОЛИТИКАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во РМ степенот на меѓусебното влијание на верските заедници, од една страна, и институциите и политиката, од друга страна, **е определен од карактерот на погоре дефинираниот модел на секуларизам кој наоѓа свој правен израз во уставот и законите на нашата држава.** Во секој случај, имајќи ги предвид процесите од најновата македонска историја, во определувањето на релациите помеѓу верските заедници и државните институции и политиката, разликуваме три периоди:

- ❖ **Првиот период** трае од 1945 до 1990 година, кога верските заедници немаат влијание врз државните институции и политиката;
- ❖ **Вториот период** трае од 1990 година до донесувањето на Уставот на РМ, кога верските заедници имаат ограничено влијание врз државните институции и политиката;
- ❖ **Третиот период** трае од донесувањето на Уставот на РМ до денес, кога верските заедници имаат влијание врз државните институции и политиката.

Границата помеѓу првиот и вториот период е донесувањето на амандманите на Уставот на СРМ од 1974 година, додека границата помеѓу вториот и третиот период е донесувањето на Уставот на РМ од 1991 година.

* * *

Во првиот период, суштинската забрана за поголемо влијание на верските заедници врз државните институции е **резултат на прифатените идеолошки одредници на СКМ**, кој беше главната политичка сила во СРМ. Имено, во согласност со прифатената **„идеологија на работничката класа“**²⁵ која претставува заокружен систем на политички позиции, верувања и ставови осмислени од страна на СКЈ, **„религијата треба да се уништи со развој на науката и народното образование“**.²⁶ Во прилог на споменатото се наметнува тезата на **Карл Маркс** според кој **„религијата е човеков производ, но луѓето за тоа не се свесни“**, при што тој заклучува дека **„луѓето откако ќе ја надминат сопствената световна ограниченост, ќе успеат да ја надминат и сопствената**

²⁴ Политичките партии и границите на секуларизмот во Република Македонија, op.cit.

²⁵ Концептот на идеологијата на работничката класа примарно се разработува во делото на Карл Маркс и Фридрих Енгелс, „Комунистички манифест“. Според авторите, судбината на работничката класа е да го промени капиталистичкиот систем со воспоставување на т.н. диктатура на пролетеријатот како пред фаза до конечното создавање на комунистичкото општество во кое „слободата на секој е предуслов за слободниот развој на сите“ (Види Карл Маркс, Фридрих Енгелс, Манифест на Комунистичката партија, Комунист, Скопје, 1987).

²⁶ Види Програм Савеза комуниста Југославије, Белград, 1962.

религиска ограниченост".²⁷ Вака поставената идеолошко-политичка основа, заедно со конкретната концептуализација, во теријата се именува како **марксистички атеизам**.²⁸ Како дополнителен аргумент во прилог на споменатата ригидна идеолошка позиционираност на македонските комунисти кон верските заедници во СРМ, сведочат и **конфликтните односи што тие ги имаат со верските водачи, а кои влечат корени од периодот пред и за време на Втората светска војна поради фактот што вторите во значаен дел се наоѓаат на спротивната страна во тие турбулентни предвоени и воени времиња**.²⁹

Врз основа на истакнатото, се кристализираат четири позиции на СКМ во однос на прашањето на религијата:

- ❖ **Прво**, религијата е резултат на духовната, но и на материјалната заостанатост на луѓето како резултат на карактерот на животот под идеолошки системи кои не овозможуваат таков исчекор како што тоа го може социјализмот;
- ❖ **Второ**, религијата е систем на погрешни верувања и општествена заслепеност, која, во согласност со реториката и праксата на СКЈ, во ниту една смисла нема позитивен придонес во развојот на човекот;
- ❖ **Трето**, наспроти споменатото, поради демократските стандарди што ги поставува цивилизираниот свет а кои се прифатени од СФРЈ, односно СРМ, во најголема мера со основањето на ОН, уништувањето на религијата, како конечна цел, нема да се врши со административни забрани, туку со активна политика која ја промовира науката и народното образование;
- ❖ **Четврто**, според југословенските комунисти, остварувањето на потполната слобода на човекот е неможно со постоењето на религијата, односно постоењето на религиската свест кај луѓето е спротивно на начелата на слободата, каква што ја сфаќаат тие.

Во оваа смисла, имајќи го предвид фактот дека за која било позиција на кој било граѓанин се бара, меѓу другото, и **морално-политичка подобност**,³⁰ во која задолжително влегувал и атеистичкиот поглед на светот, **се наметнува заклучокот дека имањето верски чувства претставува сериозен личен хендикеп за општествен напредок**. На темелот на споменатото, се наметнува заклучокот дека, **во овој прв период од 1945 до 1990 година, верските заедници во СРМ освен што не успеваат да остварат позначително влијание врз по-**

²⁷ Види Карл Маркс, *Прилог јеврејском питању*, op.cit.

²⁸ Марксистичкиот атеизам е дел од комунистичката доктрина на Карл Маркс, која е вообличена под влијание на филозофското наследство на Хегел, како и погледите на германскиот филозоф Лудвиг Фоербах. Оваа претстава за односот на државата кон религијата, која подоцна се разработува и од Владимир Ленин, како и други комунистички лидери и идеолози во државите од комунистичкиот блок, се сведува на тезата дека комунизмот претпоставува укинување на сите религии со цел да се оствари замислената идеална држава (Види Sabrina Petra Ramet, *Religious Policy in the Soviet Union*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993).

²⁹ Види Томислав Бранковиќ, *Савез комуниста Југославије и религија*, Политикологија религије, бр.: 2, Белград, 2007, стр.: 81-86.

³⁰ Морално-политичката подобност претставува збир на идеолошки и политички уверувања, степен на доверба и ангажираност, според кои, како одредници, во рамките на Федеративна Југославија од страна на СКЈ била оценувана лојалноста на одредена личност кон државата, како и нејзините капацитети да извршува одредени функции во системот на организацијата на власта.

литичките и општествените процеси, тие се соочуваат и со дополнителни потешкотии наметнати од страна на државата, кои резултираат со нивна неможност до крај да ги реализираат своите основни права поврзани со практикувањето на религијата, односно со остварувањето на слободата на вероисповед на граѓаните.

* * *

Вториот период на ограничено влијание на верските заедници врз државните институции и политиката започнува на 20.9.1990 година кога македонското Собрание ги прогласува Амандманите LVII до LXXXI на Уставот на СРМ од 1974³¹ и трае сè до донесувањето на првиот демократски Устав на независна РМ на 17.11.1991. Со овие амандмани, наспроти промените во системот на организацијата на државната власт, беше **редефинирана и позицијата на СРМ во однос на верските организации**. Споменатото беше направено со Амандманот LXXX. Имено, со точката 1 на Амандманот LXXX државата утврдува дека граѓаните се еднакви во правата и должностите независно од повеќе критериуми, како што се националноста, расата, полот, јазикот, политичкото или друго уверување, вклучувајќи ја и вероисповедта, додека со точката 5 на ставот 3 на Амандманот LXXX се утврдува дека **верските заедници не можат да основаат политички организации**. Со точката 1 беше заменет ставот 1 на членот 204 на Уставот на СРМ од 1974,³² кој не го гарантираше правото на еднаквост на граѓаните независно од нивното политичко уверување, додека со точката 5 на ставот 3 беше дополнет членот 225 од Уставот,³³ кој предвидуваше забрана за злоупотреба на верата во политички цели. **Со овие две измени, државата го отвори патот на политичкиот плурализам, но истовремено им забрани на верските организации да бидат негови најдиректни учесници преку формирање на политички партии**. Сепак, со напуштањето на одредбата за забрана на користење на верата во политички цели, уставотворецот им дозволи на верските организации да истапуваат во јавноста со сопствени ставови и предлози во однос на важни државни или идеолошки прашања.

Точката 5 на Амандманот LXXX³⁴ содржеше и други измени поврзани со статусот на верските организации, кој беше определен со членот 225 од Уставот на СРМ.³⁵ Имено, **за разлика од претходно кога беше забрането, сега државата им дозволи на верските организации да можат да се занимаваат со стопанска и со друга дејност под одредени услови**. На овој начин, во контекст на тенденцијата за натамошна демократизација на политичкиот и економ-

³¹ Одлука за прогласување на Амандманите LVII - LXXXI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, Амандмани на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XLVI, бр.: 28, 21.9.1990, op.cit., стр.: 507.

³² Устав на Социјалистичка Република Македонија, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XXX, бр.: 7, Скопје, 25.2.1974, op.cit.

³³ Ibid.

³⁴ Одлука за прогласување на Амандманите LVII - LXXXI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, Амандмани на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: 46, бр.: 28, 21.9.1990, op.cit., стр.: 507.

³⁵ Устав на Социјалистичка Република Македонија, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XXX, бр.: 7, Скопје, 25.2.1974, op.cit.

скиот систем, верските организации стекнаа уште едно право кое им беше ускратено од страна на социјалистичката власт.

Точката 7 на Амандманот LXXX,³⁶ исто така, е поврзана со темата на овој труд. Со неа се дополнува главата V од Уставот на СРМ,³⁷ која содржи одредби кои се однесуваат на слободите, правата и должностите на човекот и граѓанинот. Имено, уставотворецот со точката 7 на Амандманот, дозволувајќи им на граѓаните да основаат политички партии, ги проширува уставните гаранции во однос на забраната од ширење омраза и нетрпеливост дефинирани со ставот 3 на членот 220³⁸ и на политичките партии. Конкретно, **се предвидува дека е забрането секое политичко организирање, кое, меѓу другото, е насочено и кон кршење на човековите права и слободи, значи и на слободата на вероисповед, како и кон разгорување на омраза и нетрпеливост, меѓу другото, и поради верски мотиви.**

Со амандманите на Уставот на СРМ од 1974 година **беше рedefиниран дотогашниот антитеистички модел на односи на државата со верските организации.** Со нив, на верските организации им беше дозволено да бидат активни учесници во политичките процеси без право да формираат политички партии, да формираат стопански субјекти, како и, во согласност со начелата на политичкиот плурализам, беше забрането да бидат формирани политички партии кои со своето дејствување поттикнуваат кршење на човековите права и слободи и ја разгоруваат, меѓу другото, и верската омраза и нетрпеливост.

* * *

Третиот и клучен период трае од донесувањето на Уставот на РМ³⁹ до денес, кога верските заедници остваруваат свое влијание врз државните институции и политиката. Во оваа смисла, со Уставот државата ја гарантира слободата на вероисповед дозволувајќи им на граѓаните слободно сами или во заедница со други да ја изразуваат верата. На конкретните вероисповеди, пак, РМ им дозволува да основаат верски училишта, како и социјални и добротворни установи. Исто така, конкретните вероисповеди се градирани во три групи, при што во првата влегува МПЦ, во втората група се поместени ИВЗ, КЦ, ЕМЦ и ЕЗ, додека во третата група под категоријата „други верски заедници и религиозни групи“ се поместени останатите помалубројни вероисповеди. Во таа смисла, поместувањето на верските организации во три групи не носи со себе и различен обем на права и слободи кои тие ги остваруваат, туку тоа е повеќе во историско-државотворна и симболичка смисла низ призма на карактерот на македонската држава, која во најголема мера се темели на наследството на православното христијанство. Наспроти генералните гаранции,

³⁶ Одлука за прогласување на Амандманите LVII - LXXXI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, Амандмани на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XLVI, бр.: 28, 21.9.1990, op.cit., стр.: 507.

³⁷ Устав на Социјалистичка Република Македонија, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XXX, бр.: 7, Скопје, 25.2.1974, op.cit.

³⁸ Ibid.

³⁹ Устав на Република Македонија, Службен весник на Република Македонија, год.: XLVII, бр.: 52, Скопје, 1991, стр.: 805-815.

државата предвидува и други гаранции на малцинските верски организации во насока на негување и развивање на нивниот идентитет. Вака дефинираните верски слободи и права подлежат на заштита од страна на државата преку Уставниот суд. Конечно, државата предвидува и дека за време на воена или вонредна состојба може да се ограничат слободите и правата на човекот и на граѓанинот, но ваквите ограничувања не можат да бидат дискриминаторски по основа на, меѓу другото, вероисповедта, како и дека ограничувањето на слободите и правата не може да се однесува, меѓу другото, на правото на вероисповед.

На вака поставената уставно-правна основа, верските заедници во РМ имаат можност активно да учествуваат во општествените процеси истапувајќи со свои ставови или проекти. Институциите и политиката, пак, согласно, некогаш иницијативите на верските заедници ги прифаќаат, а некогаш не ги прифаќаат. Оние иницијативи што се прифатени наоѓаат свој правен или политички израз.

Во продолжение следува осврт на три правни акти, кои претставуваат еклатантни примери за влијание на верските заедници врз државните институции.

- ❖ **Прво, Законот за верските заедници и религиозните групи од 1997 година.**⁴⁰ Со дел од одредбите од овој правен акт, РМ најконкретно се поставува заштитнички кон МПЦ, создавајќи правни претпоставки со кои се гарантира нејзиното слободно дејствување. Тоа се постигнува со членот 8 од Законот **со кој се забранува во рамките на една вероисповед да постојат повеќе верски организации. На овој начин РМ приближувајќи се до византискиот концепт на симфонија (единство, н.з.) помеѓу државата и црквата, во одреден дел се судрува со меѓународните демократски стандарди, кои, пак, почиваат на одвоеноста на верските организации од државата, на плурализмот на мислењата итн. Во конкретна смисла, РМ антиципирајќи ги предизвиците со кои се соочува најбројната верска заедница (која како уставна категорија се доживува како еден од столбовите на државата), резултат на нејзиниот непризнаен статус од страна на останатата православна екумена, одлучува законски да реагира за да ги заштити нејзините интереси.**

Законот за верски заедници и религиозни групи од 1997 година беше заменет со Законот за правна положба на црква, верска заедница и религиозна група од 2007 година,⁴¹ со кој беше укината одредбата од минатиот закон која предвидуваше дека за една вероисповед може да постои само една верска заедница.

- ❖ **Второ, верски благослов во државните училишта.** Во најновата македонска историја определувањето на клатното на секуларноста беше направено и со правните последици кои настанаа поради **Известување-**

⁴⁰ Закон за верските заедници и религиозните групи, Службен весник на Република Македонија, год.: LIII, бр.: 35, Скопје, 23.7.1997, стр.: 1426-1429.

⁴¹ Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група, Службен весник на Република Македонија, год.: LXIII, бр.: 113, Скопје, 20.9.2007, стр.: 1-4.

то⁴² на министерот за образование од август 1999 година упатено до директорите на основните и средните училишта во РМ да поканат верски лица за да го благословат почетокот на претстојната учебна година, кој подоцна беше оспорен пред Уставниот суд. Во согласност со овој акт, во споменатите образовни институции, во зависност од религиската структура на учениците, благословот го извршија верски лица на МПЦ и на ИВЗ, односно на двете најголеми верски организации, а не на сите регистрирани.

Со Одлука⁴³ од април 2000 година, Уставниот суд го поништува актот, утврдувајќи дека државата е неутрална во однос на верата и дека нема право да организира верски активности во јавните училишта, при што заклучува и дека таа тоа не може да го прави ниту во други соодветни случаи надвор од училиштата. Во оваа смисла, низ годините, иако праксата на благословување на почетокот на учебната година во јавните училишта беше стопирана, сепак, се случуваат други форми на верски благослов. Последното особено доаѓа до израз за време на манифестации поврзани со градење објекти од страна на државата или на локалните власти, кога верски лица, исто така, извршуваат одредена форма на верски благослов. Оттаму, останува непознато дали ваквите постапки претставуваат кршење на одлуката на Уставниот суд или, пак, не се подведуваат под категоријата верски благослов.

- ❖ Трето, државна поддршка на борбата за автокефалност на МПЦ. Институциите на РМ, од стекнувањето на независноста, во повеќе наврати заземаат патерналистички однос кон МПЦ, особено во контекст на нејзините напори за заокружување на легитимитетот и легалитетот преку признавање од страна на останатите православни цркви во светот. Ваквиот пристап, претставува најеклатантен пример на влијание на верските заедници врз политиката и институциите, кој, сепак, е демократска придобивка. Во формална смисла на зборот, споменатото најмногу доаѓа до израз во 2004 година кога Собранието ја усвојува Декларацијата за поддршка на автокефалноста на МПЦ.⁴⁴ Декларацијата се носи во светло на чинот на напуштањето на МПЦ од страна на еден владика и неколку верски лица кои формираат своја верска организација – ПОА, која подоцна е признаена од страна на останатите православни цркви. Со тоа, во РМ паралелно со МПЦ започна да егзистира уште една верска организација која настојува да привлече верници во РМ, а кои се православни христијани. Сепак, разликата е во тоа што МПЦ има легитимитет во РМ, бидејќи е легален правен субјект, а новата верска организација истиот го нема, бидејќи таа е нерегистрирана. И обратно. МПЦ го нема легитимитетот во рамките на православната екуме-

⁴² Министерство за образование на Република Македонија, Известување, бр.: 10-3445/1, Скопје, 24.8.1999.

⁴³ Уставен суд на Република Македонија, Одлука у.број: 195/1999-0-0, Скопје, 19.4.2000.

⁴⁴ Декларацијата за поддршка на автокефалноста на Македонската православна црква, Службен весник на Република Македонија, год.: LX, бр.: 4, Скопје, 2.2.2004, стр.: 3.

на, бидејќи не е признаена, кој, пак, го има ново формираната верска организација, ПОА.

Носењето на Декларацијата на површина го извлекува ставот 2 на членот 19 од Уставот, според кој МПЦ, како и останатите верски заедници и религиозни групи, се одвоени од државата. Во оваа смисла, предлагачите ја следат целата логика на членот 19, а не само еден негов дел, во согласност со која **МПЦ е уставна категорија, бидејќи е поименично спомената, поради што го влечат и правото, меѓу другото, да носат правен акт, кој се однесува на истата.**

Со Декларацијата Собранието изразува поддршка и почит во однос на одлуката за прогласување на автокефалноста на МПЦ од 18.7.1967 година. Освен тоа, на темелот на споменатото, **Собранието ѝ дава поддршка на МПЦ во три дела: а) за сочувување на нејзиното внатрешно единство; б) за признавање на нејзиното име – МПЦ, како и в) за признавање на нејзиниот автокефален статус.**

Во врска со оваа Декларација, значајно е дека највисокиот орган на МПЦ, Архиепископскиот црковнонароден собор на своето заседание одржано во 2004 година, усвојува Резолуција⁴⁵ со која, меѓу другото, му се заблагодарува на македонскиот Парламент за донесената Декларација.

Од аспект на темата на овој труд, со оваа Декларација се воспоставуваат најмалку 3 нови околности. **Прво**, државата му дава **правен легитимитет на еден внатрешен акт на една верска организација**, каков што е актот за прогласување на автокефалноста на МПЦ кој во согласност со правните прописи нема правна сила надвор од МПЦ. **Второ, РМ во однос на прашања поврзани со активноста на верските организации, го релативизира сидот на одвоеноста**, изразувајќи поддршка и подготвеност да помогне во однос на меѓународните активности на МПЦ за признавање на нејзиниот легитимитет од страна на другите помесни православни цркви. **Трето**, од аспект на човековите права, државата подвлекува дека единствената верска организација која ги антиципира интересите на православните верници е МПЦ, бидејќи таа е правно-легален субјект, со што истите своите верски потреби можат да ги остваруваат единствено во нејзини рамки.

На овој начин, уште еднаш, како и во другите случаи опишани погоре во овој труд, јасно се согледува влијанието на верските заедници врз државните институции.

⁴⁵ Резолуција на Архиепископскиот црковнонароден собор на Македонската православна црква, 12.11.2004, (mpc.org.mk), 10.2.2012.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Врз основа на истакнатото, се извлекуваат повеќе заклучни согледувања за начинот на кој верските заедници го остваруваат своето влијание врз политиката и институциите во РМ.

1. Основата на денешниот демократски карактер на релациите на верските заедници и државните институции се поврзува со појавата и растот на претставничката демократија. На овој процес му претходи периодот на развојот на модерната уставност кој започнува во САД, а преку Франција се распространува и на остатокот од државите на европскиот континент и во светот. Во оваа смисла, додека во минатото главната преокупација на мислителите била како да се осигура непречениот развој на државата од напасната верска организација која се мешала во нејзините надлежности, денес современата држава е обично таа која претставува потенцијална опасност за верските и останатите права на своите граѓани и верски групи. Денес, мноштвото правни правила претставуваат одговор на демократската држава на иницијативите на верските организации кои настојуваат да осигураат средства за сопствената активност во услови на сè помал интерес од страна на граѓаните за религијата, што резултира и со намалување на бројот на членството.
2. Иако постојат повеќе категоризации на меѓусебните односи на верските заедници со институциите и политиката, почетокот на секој од моделите е поклопувањето на уставно-правниот систем со религискиот систем, кој се нарекува теократија, додека крајот се сведува на судирот помеѓу уставно-правниот систем, односно државната политика со конкретниот религиски систем, кој се нарекува антитеизам. Во средината, пак, се наоѓаат модели кои претставуваат комплот помеѓу карактеристиките на едниот и на другиот облик.
3. Денес, во демократските држави најприсутни се моделот на државна религија и моделот на одвоеност на државата од религиите, при што првиот модел е карактеристичен за скандинавските држави преку примерот со Лутеранската црква, за Обединетото Кралство преку примерот со Англиканската црква, како и за Република Грција преку примерот со Православната црква. Од друга страна, пак, моделот на одвоеност на државата од религиите (секуларизмот) е карактеристичен за остатокот од европските држави, како што е случајот со Франција или на американскиот континент со САД. Во секој случај, дали државата ќе ја земе односната верска заедница под своја закрила (модел на државна религија) или ќе ја оддалечи од себе (модел на секуларизам) не зависи од конкретната мнозинска религија или од државното уредување, туку тоа е условено најмногу од историски причини поврзани со улогата на односната верска заедница во вообличувањето на државноста на конкретната нација.
4. РМ имплементира автентичен модел на секуларизам. Македонскиот модел на односи со верските организации е сместен некаде на средината помеѓу моделот на државна религија и моделот на секуларизам, бидејќи

во историско-државотворна и симболичка смисла МПЦ е издвоена наспроти останатите верски организации, но, сепак, основниот корпус на права, како и гаранциите на слободата на вероисповед се на ниво на демократските стандарди на развиениот свет.

5. Во определувањето на релациите на верските заедници и државните институции разликуваме три периоди. Првиот период трае од 1945 до 1990 година кога верските заедници немаат влијание врз државните институции и политиката. Вториот период започнува во 1990 година кога се носат амандманите на тогашниот социјалистички устав на СРМ од 1974 година и трае сè до донесувањето на Уставот на РМ во 1991 година, кога верските заедници имаат ограничено влијание врз државните институции и политиката. Третиот период, пак, започнува од донесувањето на Уставот на РМ во 1991 година до денес, кога верските заедници имаат влијание врз државните институции и политиката.
6. Верските заедници во РМ, како и во секоја демократска држава, имаат можност активно да учествуваат во општествените процеси истапувајќи со свои ставови или проекти. Институциите и политиката, пак, некогаш иницијативите на верските заедници ги прифаќаат, а некогаш не ги прифаќаат. Оние иницијативи што се прифатени наоѓаат свој правен или политички израз. Примери на законски акти кои претставуваат валоризација на барањата и интересите на верските заедници од страна на државата има повеќе. Меѓу нив, најеклатантни се Законот за верските заедници и религиозните групи од 1997 година, со кој се забрануваше во рамките на една вероисповед да постојат повеќе верски организации, со што државата најдиректно ги заштитуваше интересите на МПЦ; Одлуката за верски благослов во државните училишта од 1999 година, која беше укината од страна на Уставниот суд во 2000 година, како и Декларацијата на Собранието на РМ за поддршка на афтокефалноста на МПЦ од 2004 година, која претставува најеклатантен пример на влијание на верските заедници врз политиката и институциите.

Различните форми на влијание на верските заедници врз институциите и врз политиката, секако, се цивилизациска придобивка. Антиципирајќи ги високите европски демократски стандарди во овој дел, РМ настојува да направи баланс преку интегрирање и на своите внатрешни специфики во моделот што го создава. Сепак, поставената уставна основа со која се гарантира можноста за влијание на верските заедници врз институциите и политиката, потребно е натамошно да се развива особено во светло на должноста на нашата држава од неутрални позиции да им обезбедува еднакви шанси на сите свои сегменти, секако, водејќи сметка и за државотворните аспекти на таквите правни решенија во однос на степенот на учеството на различните верски организации во градењето на РМ.

ABSTRACT

THE INFLUENCE OF THE RELIGIOUS COMMUNITIES ON THE CIVIL INSTITUTIONS AND POLITICS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

This work is a continuation of the previous research about the Macedonian model of secularism supported by the “Konrad Adenauer” Foundation in the Republic of Macedonia. Consequently to the first policy brief titled “Political parties and the boundaries of secularism in Republic of Macedonia” which sheds light on the influence of the state and the political parties over the work of the religious communities, the goal of this work is to closely define the reverse process - “the influence of the religious communities on the civil institutions and politics in Republic of Macedonia”.

Republic of Macedonia implements authentic model of secularism. The Macedonian model for relations with religious organizations is positioned somewhere in the middle between the model of state religion and the model of secularism, because in the historical-statehood and symbolic sense, the Orthodox church in Macedonia is singled out and opposed to other religious organizations, but still the basic corpus of rights, as well as the boundaries of freedom of religion are on the level of the democratic standards of the developed world.

In the determination of the relations of religious communities and state institutions we distinguish three periods. The first period lasted from 1945 to 1990 when the religious communities have no impact on state institutions and politics. The second period began in 1990 with the amendments to the socialist constitution of Socialist Republic of Macedonia 1974 and lasted until the adoption of the Constitution in 1991 when religious communities have limited impact on state institutions and politics. The third period starts with the adoption of the Constitution in 1991 and onward, when religious communities have an impact on public policy and institutions.

The religious communities in Republic of Macedonia, as in any other democratic state have the possibility to actively engage in the societal processes, standing out with their own positions or projects. The civil institutions and the politics however, sometimes adopt the initiatives of the religious organizations and sometimes don't. The initiatives that are adopted, find their legal or political expression. There are many examples of legal acts that represent this valorisation of the demands and interests of the religious organizations by the state. Among them the most notable ones are: Law on religious communities and religious groups from 1997 banning within a religion to have more religious organizations, with whom the state directly protects the interests of the Macedonian Orthodox Church; The Decision on religious blessings in public schools from 1999 which was abolished by the Constitutional Court in 2000; Declaration of the Parliament of Republic of Macedonia to support the autocephaly of the Macedonian Orthodox Church in 2004, which is an important example of the influence of religious communities on the policies and institutions.

The different forms of influence by the religious communities over the institutions and politics, surely are a civilization gains. Anticipating the high European democratic standards in this part, Republic of Macedonia strives to create balance through integration of its own internal specifications in the model it creates. However, the established constitutional basis that guarantees the possibility of influence of religious communities on the institutions and policies needs to be further regulated especially in light of the duties of the state to act as a neutral factor which provides equal chances to all segments, of course, taking into account the state-building aspects of such legal solutions in terms of the extent of the contribution of various religious organizations in the shaping of the independence of the Republic of Macedonia.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. David Little, *Religion, Conflict and Peace*, Case Western Journal of International Law бр.: 95, 2006, стр.: 95-103.
2. Christopher S. Mackay, *Ancient Rome: A Military and Political History*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
3. *Свето писмо на Стариот и Новиот Завет (Библија)*, Свет архиерејски синод на Македонската православна црква, Библиско здружение на Република Македонија, ревидирано издание, 2006.
4. Ahmet Alibašić, *Modeli uređenja odnosa između države i vjerskih zajednica u Evropi i SAD i njihove konsekvence*, Glasnik Rijaseta IZ, LXIV: 9-10, 2002, стр.: 917-930.
5. John Witte Jr. и Frank S. Alexander, *The Teachings of Modern Orthodox Christianity on Law, Politics, and Human Nature*, Columbia University Press.
6. Jonathan Fox, *World Separation of Religion and State Into the 21st Century*, Comparative Political Studies бр.: 35, јуни 2006, стр.: 537-569.
7. Judd Birdsall, *Divine Roots of Human Rights*, The Review of Faith & International Affairs, зима 2005-2006, стр.: 53-56.
8. John G. Francis, *The Evolving Regulatory Structure of European Church-State Relationships*, Journal of Church and State, бр.: 4, 1992, стр.: 78.
9. Rik Torfs, *Rule of Law and the Management of Religious Affairs?*, Conference: "Law and Religion in Transitional Societies", Norway, 2006.
10. Richard Cimino и Christopher Smith, *Secular Humanism and Atheism beyond Progressive Secularism*, Sociology of Religion бр.: 4, стр.: 407-424.
11. Louis Henkin, *Religion and the Constitution*, Jewish Social Studies, Annual Conference Report, 1985, стр.: 325-328.
12. Alfredo Quispe Correa, *The Evolution of Religious Beliefs in a Constitutional Text*, Brigham Young University Law Review, 1998, стр.: 357-369.
13. Lynn Bridgers, *The American Religious Experience: A Concise History*, Rowman and Littlefield Publishing Group, 2006.
14. Elwyn Smith, *Religious Liberty in the United States: The Development of Church-State Thought Since the Revolutionary Era*, Fortress Press, 1972.
15. John Van Til, *Liberty of Conscience: The History of the Puritan Idea*, Presbyterian and Reformed Publishing, 1972.
16. Richard A. Hesse, *The Constitutional Requirement of Sensitivity to Religion*, Albany Law Review бр.: 70, 2007, стр.: 1447-1452.
17. Jean Baubérot, *Secularism and French Religious Liberty: A Sociological and Historical View*, Brigham Young University Law Review, 2003, стр.: 451-464.
18. Niyazi Öktem, *Religion in Turkey*, Brigham Young University Law Review, 2002, стр.: 371-404.
19. Hans-Christian Jasch, *State-Dialogue with Muslim Communities in Italy and Germany - The Political Context and the Legal Frameworks for Dialogue with Islamic Faith Communities in Both Countries*, German Law Journal бр.: 4, 2007, стр.: 341-380.
20. Abdullahi Ahmed An-Na'im, *The Interdependence of Religion, Secularism, and Human Rights Prospects for Islamic Societies*, Common Knowledge бр.: 1, 2005, стр.: 56-80.

21. Manisuli Ssenyonjo, *The Islamic Veil and Freedom of Religion, the Rights to Education and Work: a Survey of Recent International and National Cases*, Chinese Journal of International Law, 2007, стр.: 653-710.
22. Katerina Dalacoura, *Unexceptional Politics? The Impact of Islam on International Relations*, Millennium: Journal of International Studies бр.: 3, 2000, стр.: 879-887.
23. Устав на Република Франција (assemblee-nationale.fr), 10.6.2012.
24. Устав на Шпанија (congreso.es), 10.6.2012.
25. Устав на Швајцарија (admin.ch), 10.6.2012.
26. Основен закон на Сојузна Република Германија (bundestag.de), 10.6.2012.
27. Устав на Грција (hellenicparliament.gr), 14.5.2012.
28. Устав на Италија (senato.it), 10.6.2012.
29. Raymond Randolph, *Spreading Democracy*, Northwestern University Law Review бр.: 1, 2008, стр.: 431-432.
30. Irving Brant, Madison: *On the Separation of Church and State*, William and Mary Quarterly бр.: 8, 1951; Patrick J. Buchanan, *State Religion*, The American Conservative, 2007, стр.: 12-16.
31. Карл Маркс, Фридрих Енгелс, *Манифест на Комунистичката партија*, Комунист, Скопје, 1987.
32. *Програм Савеза комуниста Југославије*, Белград, 1962.
33. Sabrina Petra Ramet, *Religious Policy in the Soviet Union*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.
34. Томислав Бранковиќ, *Савез Комуниста Југославије и религија*, Политикологија религије, бр.: 2, Белград, 2007, стр.: 81-86.
35. *Одлука за прогласување на Амандманите LVII - LXXXI на Уставот на Социјалистичка Република Македонија*, Амандмани на Уставот на Социјалистичка Република Македонија, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XLVI, бр.: 28, 21.9.1990, стр.: 507.
36. *Устав на Социјалистичка Република Македонија*, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XXX, бр.: 7, Скопје, 25.2.1974.
37. *Устав на Социјалистичка Република Македонија*, Службен весник на Социјалистичка Република Македонија, год.: XXX, бр.: 7, Скопје, 25.2.1974.
38. *Устав на Република Македонија*, Службен весник на Република Македонија, год.: XLVII, бр.: 52, Скопје, 1991, стр.: 805-815.
39. *Закон за верските заедници и религиозните групи*, Службен весник на Република Македонија, год.: LIII, бр.: 35, Скопје, 23.7.1997, стр.: 1426-1429.
40. *Закон за правната положба на црква, верска заедница и религиозна група*, Службен весник на Република Македонија, год.: LXIII, бр.: 113, Скопје, 20.9.2007, стр.: 1-4.
41. *Министерство за образование на Република Македонија*, Известување, бр.: 10-3445/1, Скопје, 24.8.1999.
42. *Уставен суд на Република Македонија*, Одлука у.број: 195/1999-0-0, Скопје, 19.4.2000.
43. *Декларацијата за поддршка на автокефалноста на Македонската православна црква*, Службен весник на Република Македонија, год.: LX, бр.: 4, Скопје, 2.2.2004, стр.: 3.
44. *Резолуција на Архиепископскиот црковнонароден собор на Македонската православна црква*, 12.11.2004, (mpc.org.mk), 10.2.2012.

БИОГРАФИЈА НА АВТОРОТ

Д-р Александар Спасеновски е роден 1980 година. Тој е доцент на Правниот факултет „Јустинијан Први“ при Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“ во Скопје, Република Македонија. Спасеновски докторирал во 2014 година на тема што се однесува на уставно-правниот статус на религиите и на слободата на вероисповед. Спасеновски три пати бил избран за пратеник во македонскиот Парламент, а бил и стипендист на Фондацијата „Конрад Аденауер“.

Напомена:

Ставовите изразени во публикацијата не се ставови на Фондацијата Конрад Аденауер, туку се лични гледишта на авторот.

Издавач:

Фондација Конрад Аденауер, претставништво во Република Македонија

Координација:

Давор Пашоски

Лектура:

Ивана Коцевска

Дизајн и печатење:

Винсент графика

Публикација може бесплатно да се преземе на:

www.kas.de/mazedonien

Konrad
Adenauer
Stiftung

Фондација Конрад Аденауер

ул. "Максим Горки" бр. 16 / кат III

тел. (02) 323 11 22

факс (02) 313 52 90

e-mail: skopje@kas.de

www.kas.de/mazedonien